

UNIFORME LJUBLJANSKIH MEŠČANSKIH KORPUSOV V 18. IN 19. STOLETJU

SERGEJ VRISER

K pisanju pričujoče razprave me je pobudila v prvi vrsti oljna slika Andreja Herrleina iz leta 1811, ki kaže člane uniformiranega meščanskega lovskega korpusa v Ljubljani. Slika je skupinski portret slikarjevih prijateljev, očitno pa je hotel Herrlein kar se da natančno ovekovečiti tudi nošo tega korpusa. Iskanje sledov za to nošo me je vodilo k preučevanju ljubljanskih mestnih arhivalij, s tem pa sem se srečal s kar zajetnim gradivom o vseh ljubljanskih meščanskih korpusih v 18. in 19. stoletju. V tem gradivu so na nekaj mestih omenjene uniforme korpusov. Ponekod so to opisi oblačil, deloma pa je sestav uniform razbrati iz omemb v sejhnih zapisnikih, dekretih političnih oblasti, računih itd. Arhivska podoba o oblačilnem razvoju teh enot seveda ni sklenjena, skupaj z nekaterimi likovnimi dokumenti pa nam arhivsko gradivo vendarle omogoča dovolj plastičen kostumološki in kulturnozgodovinski prikaz iz preteklosti meščanske Ljubljane.

I. SPLOSNO O KORPUSIH

Zgodovina ljubljanskih meščanskih korpusov je na splošno precej šibko osvetljena, razmeroma malo vemo o korpusih v drugih krajih Slovenije. Pri poimenovanju teh korporacij se je v starejših omembah pogosto pojavljal pavšalni naziv »meščanska straža« ali »meščanska garda« (Bürgerwehr, Bürgergarde), pri čemer so imeli v mislih tako formacije pred letom 1848 kakor tudi tiste, ki so bile ustanovljene ob marčni revoluciji, torej narodno gardo. Res je, da so narodne garde v nekaterih krajih dejansko izšle iz predmarčnih meščanskih formacij, s tem da so slednje samo preimenovali in reorganizirali po notnih določilih, veljavnih za vse avstrijske dežele.

Za oborožene meščanske enote pred letom 1848 zasledimo različne nazive. Najpogosteje se imenujejo »meščanski korpus« (Bürgerkorps, Bürgerliches Korps), včasih tudi »meščanska divizija« (Bürgerdivision), pri čemer pa seveda ne smemo enačiti teh enot po obsegu z današnjimi vojaškimi divizijami. Pogosto naletimo pri manjših enotah tudi na izraz »strelska kompanija« (Schützenkompagnie).

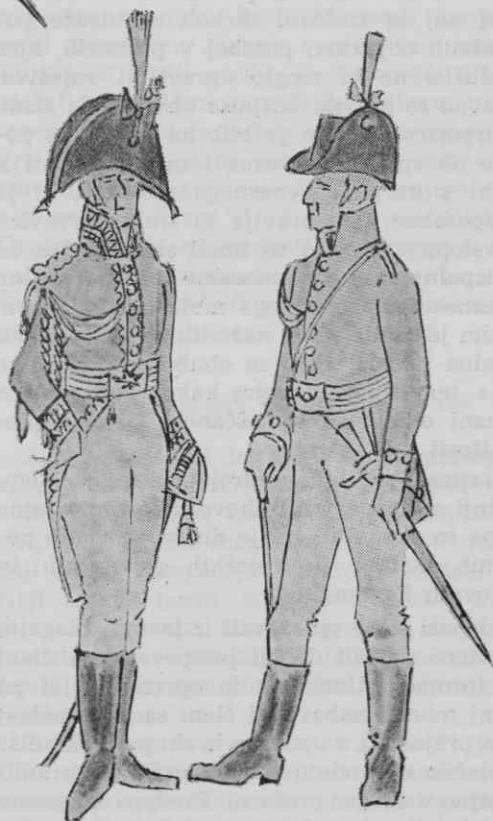
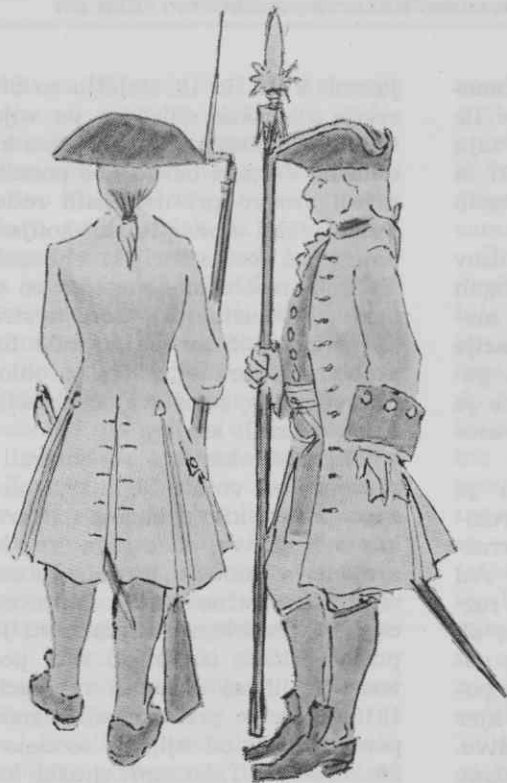
Kakor so bile te enote različne po izvoru, času nastanka in obsegu, tako so bili različni tudi njihovi nazivi in notranja grupacija. Najpogosteje je bilo kot korpus razumeti večjo

formacijo, nekaj bataljon, ki je bil razdeljen na kompanije. Nazivu »korpus« so ponekod dodajali še ustrezno specialnost npr. grenadirski, ostrostrelski, topniški, konjeniški itd. Od običajnih korporacij so se razlikovale tiste, ki so smele nositi v naslovu pridevek »privilegirani« korpus ali »privilegirana« kompanija. To so bile enote, katerih ustanovitev je bila dovoljena z najvišjega mesta, oziroma so bile celo formirane na cesarski ukaz.

Zgodovina meščanskih korpusov v Avstriji je obsežna, saj so nastali nekateri izmed njih že v 12. in 13. stoletju. Že takrat so bile to združbe meščanov, ki so se urili z orožjem. Ta spretnost jim je bila potrebna za obrambo mest; posebej je prišla meščanska bramba v poštev v času turških napadov na mesta. Poleg obrambnih namenov pa je rabila strelska sposobnost tudi za zabavo, lov in tekmovanja. V mnogih mestih so nastajala strelska združenja in društva (Schützengesellschaft, Schützenverein), ki so gojila streljanje samo kot šport in razvedrilo. Razume se, da so leta tesno sodelovala s strelskimi kompanijami in korpusi in da so bili mnogi člani strelskih združenj hkrati člani oboroženih mestnih formacij.

Iz podatkov o korpusih, objavljenih leta 1845, razberemo, da je bil najštevilnejši meščanski korpus na Dunaju. V tem času je štel kar dva polka pehote, konjeniško divizijo, bataljon grenadirjev, enoto ostrostrelcev, enoto topničarjev in kot posebnost še bataljon, v katerem so bili združeni dunajski likovni umetniki. Podobno kakor dunajski se je ponašal s tradicijo in razvejano organizacijo tudi korpus v Pragi. Meščanska bramba je bila ustanovljena že za Karla IV., v času švedskega obleganja Prage leta 1649 je štela 12 meščanskih kompanij, v prvi polovici 19. stoletja pa navajajo 3 korpuse, ostrostrelce, ki so bili združeni v pehoti in konjenici, grenadirje in privilegirani pehotni korpus. Zanimati nas utegneta korpusa v Gradcu in Celovcu. Graški se je razvil iz brambovskih formacij, ki jih omenjajo že v 13. stoletju, za Marije Terezije je imel Gradec grenadirsko in strelsko (fizilirsko) kompanijo. Temu korpusu sta se pridružila še lovski korpus v času Leopolda II. in konjeniški korpus. Ob obisku cesarice leta 1765 so formirali meščanski korpus tudi v Celovcu.

Tudi meščanske enote v nekaterih slovenskih krajih so slonele na tradiciji, tako npr.

Uniforme meščanskih korpusov. Zgoraj: najpogostejši kroj uniform korpusov v 1. pol. 18. stoletja. Spodaj: ljubljanski grenadirski korpus leta 1793 (skica po opisu). Sredina: ljubljanski lovski korpus pred letom 1809 (skica po sliki iz leta 1811) — S. Vrišer

strelski korpus v Mariboru, za katerega omenja G. R. Puff, da so ga razpustili konec 18. stoletja, nadalje konjeniški korpus v Ptujju s kontinuiteto od 17. stoletja do leta 1837 in ljubljanski meščanski korpusi, o katerih bomo spregovorili v nadaljevanju.

Enotnejša od izvora in sestava korpusov so bila osnovna določila o namenu in nalogah ter z njimi povezana službena pravila meščanskih formacij. V splošnem so te formacije prvotno rabile za spremstvo zemljiških gospodov in deželnih knezov, sčasoma pa se je njih funkcija preusmerila predvsem v varovanje mestnih interesov.

Organizacija meščanskih formacij se je opirala na splošno dolžnost mestnih prebivalcev, da branijo svoje mesto pred sovražnimi napadi, da vzdržujejo v mestu mir, red in varnost in da sodelujejo v paradi pri različnih slovesnostih, sprejemih, sprevodih, ob državnih in cerkvenih praznikih itd. Po potrebi naj bi meščani skrbeli za stražo pomembnih objektov, posebej v primerih, kjer te službe ne bi moglo opravljati vojaštvo. Čeravno so pravila korpusa obvezovala samo inkorporirane člane, je bilo na cesarjevo povelje ob splošni nevarnosti moč poklicati k službi v korpus slehernega meščana, ki je bil sposoben, da opravlja to službo. Pravico do vstopa v korpus so imeli sicer možje, ki so izpolnjevali vse moralne in materialne obveznosti zapriseženega meščana. K obveznostim je sodila poleg naštetih še medsebojna socialna pomoč, skrb za obubožane in bolne člane ter njihove svojce kakor tudi splošen humani odnos do someščanov, širjenje plemenitosti itd.

Korpusi so bili podrejeni magistratom. Slednji so usmerjali njihovo delo samostojno ali pa so prenašali nanje direktive višjih političnih instanc in vojaških generalnih in krajevnih komand.

Korpusi so se vzdrževali iz lastnih blagajn, v katere so bili dolžni prispevati vsi člani teh formacij. Uniforme in opremo so si po večini morali nabavljati člani sami, ponekod so jo prejeli v uporabo iz skupnih skladišč za plačilo odškodnine. Tudi orožje so hranili običajno v skupni orožarni. Predpisi korpusov so določali, ob kakšnih priložnostih je dopustno nositi uniforme in orožje. Kadar so nosili uniformo, so bili oficirji korpusov izenačeni z oficirji armade in so jih morali vojaški pozdravljati. Prav tako so morali izkazovati vojaški pozdrav zastavam uniformiranih meščanskih korpusov posamezniki in korakajoče vojaške enote.

Uniformiranje korpusov je potekalo vzporedno z razvojem enotnega oblačenja pri vo-

jaštvu. V 18. in 19. stoletju so bile te korporacije vsekakor oblečene po vojaški modi s tem, da so posnemale predvsem kroj vojaških oblačil. V izbiri barv so se ponekod dosledno držali vzorov pri ustreznih rodovih vojske. Tako je bil npr. ptujski konjeniški korpus adjustiran kot avstrijski chevaulegerji, grenadirske meščanske enote so po večini nosile medvedje kučme po vzoru avstrijske pehote in podobno. Sicer pa so bile barve oblačil svobodno odbrane; o tem so odločale mestne uprave same, upoštevaajoč oblačilno tradicijo v posameznih krajih.

Meščanski korpusi so odigrali pomembno vlogo v času vojn v 18. in 19. stoletju. Posebej za napoleonskih pohodov so zaradi pomanjkanja vojaštva, ki so ga vezale francoske armade, v mnogih mestih opravljale garnizijsko in stražno službo izključno te formacije. Po prenehanju sovražnosti je vrsta korpusov pričela izgubljati svoj pomen. Nekateri od njih so dočakali revolucionarno leto 1848, ko so se preformirali v narodno gardo, pomembnejši od njih pa so delovali celo do 20. stoletja. Tako npr. graški korpus, ki je leta 1914 odšel kot posebna marškompanija na rusko fronto.

Zgodovina meščanskih korpusov nam odpira tudi v slovenskih krajih in posebej v Ljubljani zanimiv, čeprav ozko specifičen vpogled v politično in kulturno življenje v minulih dveh stoletjih. Če se omejimo samo na njihov zunanji videz, na adjustiranje, saj je sodilo reprezentativno nastopanje v uniformah k poglavitnim dolžnostim teh enot, ugotovimo, da so pomenili korpusi tudi izredno slikovit element, brez katerega si ob svojem času ni bilo moč misliti pomembnejšega družabnega dogodka.

V naslednjem želim podati razvoj adjustiranja ljubljanskih meščanskih korpusov, kakor se nam zrcali iz pisanih virov in slikovnega gradiva, ki se nam je ohranilo iz 18. in 19. stoletja, za uvod pa bi navedel še nekaj starejših podatkov.

II. OBDOBJE PRED LETOM 1790

Podoba je, da smemo tudi v Ljubljani iskati zarodke poznejših korpusov v strelski družbi. P. Radics meni, da bi utegnili imeti v Ljubljani strelske oddelke in kompanije že v 15. stoletju. Vsekakor so že leta 1565 ljubljanski strelci naslovili na nadvojvodo Karla vlogo za ustanovitev strelskega društva. Tudi v poznejših letih pripovedujejo viri o dejavnosti strelcev. Tako je bilo v navadi, da so kot nagrado za streljanje prejeli od mestnega sveta sukno za hlače. Podatek iz leta 1569

govori o suknu za 12 parov hlač, za katerega naj tekmujejo po pisanem strelskem redu. Čeravno ta čas še ni poznal uniformiranja v poznejšem pomenu, bi bilo moč sklepati, da je šlo za enotno blago, ki naj bi ga uporabili pač za izdelavo svojih oblek. Iz tega bi sledilo, da so imeli strelci tedaj tudi že bolj ali manj enoten videz v oblačenju. Že leta 1540 omenjajo viri mestne muzikante, tako imenovane »stadthurnerje«, ki so trobili in piskali z mestnega stolpa, pozneje pa so korakali tudi pred meščansko kompanijo.

Valvasor omenja, da so bila v Ljubljani tri strelišča — plemiško, deželno stanovsko in meščansko. Kdor je bil sprejet v meščanski stan, se je moral polni dve leti vsako nedeljo vaditi v streljanju. V ta namen so plačevali posebnega učitelja poročnika. Plačo je prejemal tudi stotnik, za katerega so izvolili ponavadi zaslužnega upokojenega župana. Stotniku so stali ob strani 2 poročnika in 3 zastavniki, ki so načelovali 3 oddelkom meščanov (Burgerhauffen), opremljenih s puškami. Iz Valvasorjeve kronike pomembnejših ljubljanskih dogodkov razberemo, da so meščani (Burgerschaft) nastopili kot oborožena formacija ob različnih slovesnostih npr. v letih 1653, 1658, 1660 kar s 600 možmi in 2 zastavama in 1682.

Podatkov o oblačilih te straže ni. Bržkone pa se ne bi mnogo zmotili, če domnevamo, da je bila vsaj deloma uniformirana. Podobno kot v drugih krajih so utegnili biti enotno oblečeni oficirji, medtem ko so strelci nosili samo enake perjanice na klobukih.

Ljubljanski meščani so morali obvezno opravljati vsakoletni strelski »exercitium«. Razmere v zvezi s tem streljanjem pa v začetku 18. stoletja niso bile urejene, zato so se ljubitelji streljanja (»continuierende Liebhaber bürgerlicher Schützen«) obrnili na deželnega vicedoma s prošnjo, da bi delovanje strelcev in same strelske vaje (»Musqueton- und Flintenexercitio«) uredil s posebnim pravili. Z letom 1711 so stekle zadeve po novi poti. Strelci so bili odslej trdneje organizirani, imeli so svoj strelski red, ki je urejal obvezno streljanje za meščane, v strelski družbi pa so bili tudi številni ljubitelji streljanja, po večini plemiči in ugledni meščani (»Adelich und Civilkompagnie«), skupaj kar »25 dam in 71 kavalirjev«. Z ustanovitvijo tega združenja se začel v Ljubljani razvoj organiziranega strelskega življenja, ki se je odvijalo sicer v tesnem sodelovanju z meščanskimi korpusi, vendar v bistvu ločeno od njihovega razvoja.

Radics omenja za čas med 1719-90 meščansko kompanijo (Bürgerkompagnie), ki se je

posebej uveljavila v času šlezjskih vojn. Oficirji te kompanije so smeli nositi s cesarskim privoljenjem črno žolte portepéje. Leta 1790 je kresija kompaniji prepovedala javno nastopanje, vendar pa življenje te formacije ni zamrlo.

Člani strelskega združenja bržkone niso nosili uniform, po vsej verjetnosti so bila v rabi civilna oblačila lovskega kroja, kot jih zasledimo na nekaterih portretih tega časa. Morda pa smemo za omenjeno obdobje do 1790 že govoriti o enotnem oblačenju meščanske kompanije. Če se ozremo na uniforme sorodnih korporacij v drugih deželnih mestih, kakor nam jih kažejo upodobitve iz tega časa, si ni težko zamisliti, kakšne kroje so nosili v Ljubljani. Bil je to nedvomno vojaški kroj 18. stoletja, katerega sestavni deli so bili dokolenski suknjič (justaucorps) z gumbi, barvnimi obšivki in enakimi zavihki na rokavih, krajši telovnik, hlače dokolenke, nogavice in nizki čevlji. K temu kroju je sodil trirogeljni klobuk s primerno oznako. Vojaki so imeli puške in bajonete, oficirji so bili opremljeni z meči in bržkone tudi s spontonom, kot je to bilo v navadi pri vojski. Prav taka se nam predstavlja meščanska kompanija na grafikah, ki prikazujejo spreved cesarja Karla VI. ob njegovem obisku v Gradcu. Ne bi se spuščali v ugibanje o barvah ljubljanskih oblačil, v splošnem pa so po vojaškem vzorcu tudi meščanske enote nosile mnogo oblačilnih kosov v beli barvi.

III. OBDOBJE MED LETOMA 1790 IN 1809

Z devetdesetimi leti 18. stoletja nastopa v razvoju oboroženih meščanskih korpusov živahnije obdobje. Leta 1792 je v dopisu, ki ga pošilja kresija magistratu, govor o »tukajšnji lovski kompaniji«, katere meščanski oficirji smejo nositi vojaške oficirske znake samo ob nastopu kompanije pred deželnimi predstavniki. V nadaljevanju se srečujemo v Ljubljani z dvema korpusoma, s pehotnim in lovskim.

Z dekretom dvorne pisarne z dne 27. julija 1793 so dovolili v Ljubljani formiranje meščanskega pehotnega korpusa (Bürgerliches Infanterie Corps). Statut korpusa govori najprej o splošnih nalogah in dolžnostih njegovih članov, omenja subordinacijo, bogaboječnost, marljivost itd. V korpus morejo vstopiti samo »pravi« meščani ali meščanski sinovi. Pravila omenjajo »častivredno oblačilo bojavnika«, ki ga smejo nositi samo člani korpusa, zato naj bodo te časti vredni z izpolnjevanjem vseh dolžnosti. Uniformo je mogoče nositi samo na poziv komandanta za

vaje in parado, zlorabo nošenja pa je treba kaznovati. Korpus naj ima svoj prapor, ki ga hranijo na magistratu. Tudi orožje in usnjeno opremo varujejo v skupni komori, razen tiste, ki je v rokah članstva. Vselej je treba skrbeti, da bosta obleka in orožje čista.

Sledi izčrpen opis adjustiranja. Opremo prostaka je sestavljala modra suknena uniforma, suknjič z rdečimi našitki in podstavo, gladkimi rumenimi gumbi, nadalje rdeč, neobrobljen telovnik s prav tako gladkimi, vendar manjšimi gumbi, hlače, črne suknene gamaše in beli platneni škorenjski vložki (Stiefelmanschetten). Vojaki so nosili črne žimnate ovratnice z belim robom, trirogeljni klobuk s črno žolto pentljo, bel čop, pritrjen z gumbom in zanko. Lase so si spenjali v šop, povezan s črno svilo, kodrov niso smeli imeti.

Uniforma podoficirjev je bila enaka kot pri prostakih. Razlika je bila samo v tem, da so nosili prvi zlato obrobljene telovnike, k črno žoltim pentljam na klobukih pa črne čope. Tudi uniforma oficirjev je bila iz modrega sukna z rdečimi našitki in vojaškimi oficirskimi gumbi. Suknjič je imel nizek, stoječ ovratnik z dvema zlatima zankama in z zlato sponko »dragonarjem« na levi rami. Rdeči telovniki so bili obrobljeni z zlatom in pošiti z gumbi. Oficirji so nosili trde vojaške škornje, v njih bele vložke, ki so segali prek kolena, na črnih klobukih črno žolte svilene pentlje in črne čope, imeli so meče, pritrjene na bele pasove, na mečih svilene portepéje v zlato in modri barvi, po vojaški oficirski navadi pa so nosili še palico.

Člani korpusa prostaki so bili oboroženi s puškami in bajoneti; naboje so hranili v usnjeni beli kartuši, v katero je bil vtisnjen mestni grb. Poleg tega so imeli še sablje brez ročajev in portepéjev, prepasani so bili z belim pasom z rumeno sponko. Tudi vsa druga usnjena oprema je bila bela. Enako kakor prostaki so bili oboroženi podoficirji, le da so imele njihove sablje greben in modro rumen svilen portepé.

Takšna je bilo torej uniforma pehotnega korpusa leta 1793. Korpus, imenujejo ga sočasno tudi »meščanska divizija« (Bürger Division), je štel ob tem času 148 mož, ki so bili razdeljeni v štab in 2 kompaniji. Na čelu korpusa je bil major, njemu ob strani pa so stali nadporočnik, ki je bil obenem avditor, korpusni pater, poročnik, obenem računovodja, nadalje adjutant in zdravnik korpusa. V kompanijah najdemo 2 stotnika, 2 nadporočnika, 2 poročnika, 1 zastavnika, 2 narednika, 2 četovodja, 19 korporalov, drugo so bili prostaki. Komandant korpusa in major je bil Janez Baptist Jager, po poklicu trgovec, nadporoč-

nik-avditor je bil doktor prava, poročnik-računovodja knjigarar, adjutant gostilničar itd. Višje čine so zavzemali premožnejši meščani, prostaki so bili razni obrtniki in mali trgovci. Med člani korpusa najdemo imena številnih znanih Ljubljancev; ni nezanimivo, da je bil leta 1800 med oficirji korpusa kot stotnik trgovec Anton Primic, oče Prešernove oboževanke Julije, leta 1807 pa je bil korpusni pater Valentin Vodnik.

Iz arhivskega gradiva je razvidno, da se je tudi pehotni korpus potegoval za pravico do nošenja oficirskih častnih znakov — črno žoltih pentelj v klobukih in enakih portepéjev. Te barve so bile privilegij vojaštva, v meščanskih enotah pa so jih smeli nositi samo z dovoljenjem dvorne pisarne. Kot kaže, so si ta privilegij v lovskem korpusu deloma celo pridobili. Prišlo je do daljšega spora, ki se je končal s kresijskim dekretom 23. januarja 1795, ki pravi, da naj magistrat sporoči pehotnemu in lovskemu korpusu: njihovi člani ne smejo nositi cesarskih barv, dopustni so sicer znaki v zlato, vendar morajo biti pomešani še z drugo barvo.

Manj vemo v tem času o adjustiranju in sestavi lovskega korpusa. Oprijemljivejši podatek je šele iz leta 1795, ko so natisnili pravila »na novo postavljenega meščanskega lovskega korpusa«. Verjetno je bil ta korpus naslednik že leta 1792 omenjene lovske kompanije, ki so jo reorganizirali in spopolnili »po odločitvi vrste meščanov in z najvišjim dovoljenjem«. Reglement lovskega korpusa je po vsebini podoben statutu pehotnega korpusa. Člani naj se izkazujejo z dobrimi deli, plemenitostjo, spoštljivim odnosom do oblasti, skrbijo za sočlane itd. Nezaželeni so tisti, ki bi kazili enoto s slabim obnašanjem. Pravila govori o paradah ob dovoljenih dnevih, obvezno morajo člani korpusa nastopiti za Rešnje telo, za te namene pa je treba skrbeti tudi za primerno sestavljeno godbo. Mestu da je taka godba potrebna, zato naj člani poskrbijo za glasbeno šolanje svojih sinov.

Pravila navajajo, da sme korpus z »najvišjim dovoljenjem« nastopiti na dan parade s častnimi znaki v zlato in zeleni barvi. Uniforma naj bo vselej čista in popolna, nositi jo smejo samo ob paradah, zato naj ne pride nikomur na misel, da bi jo nosil ob drugih priložnostih. Kartuše, pentlje in čope sprejemajo člani od korpusa in morajo vse to, če bi izstopili, korpusu tudi vrniti.

Lovski korpus je vodil poseben odbor, v katerem so bili oficirji, nadlovci, 2 podlovca in 4 prostaki. Štab je bil sestavljen podobno kot pri pehotnem korpusu, v njem so bili poleg komandanta korpusni pater, zdravnik

in računovodja. Čini so bili naslednji: stotnik, nadporočnik, poročnik, zastavnik (Fähnrich), kadet (Fähnnekadet), nadlovec, vodnik (Führer), podlovec in prostak. Lovski korpus je vrsto let vodil kot komandant in major (po starem poimenovanju so majorju rekli tudi »obristvahtmajster«) trgovec Valentin Dreu (Dreu), sestav korpusa pa je bil po poklicih članov podoben kot pri pehotni enoti.

Žal manjka v pravih opis uniformiranja lovskega korpusa. Po skopih navedbah častnih znakov v zlati in zeleni barvi, nadalje po navedbi pentelj, čopov in kartuš bi mogli sklepati na določeno sorodnost z uniformami pehotnega korpusa. Obema formacijama je nedvomno rabila za zgled vojaška noša t. dobe tj. devetdesetih let 18. stoletja: visoki, že v dvorogeljnik prehajajoči trirogeljnik z ustrezno dekoracijo, pentljami, sponkami in čopi, daljši suknjič, ki je bil spredaj precej razpet, v bistvu že model zgodnjega fraka z ozkimi rokavi, krajši telovnik, ozke dokolenske hlače itd. Bržkone je bila barva lovskih suknjičev zelena. Tako so se nosile vojaške lovske enote, a tudi večina meščanskih strelskih oziroma lovskih korporacij. V zelenih uniformah bomo srečali ljubljanske lovce tudi v začetku 19. stoletja.

Uniforme ljubljanskega lovskega korpusa pred letom 1809 (slika A. Herrleina iz leta 1811) v Mestnem muzeju v Ljubljani

Šematizem iz leta 1799 navaja, da je imel lovski korpus 2 kompaniji in 160 mož, pehotni korpus pa 2 kompaniji in 154 mož. Leta 1807 lahko naštejemo 144 lovcev in 137 pešcev, oba korpusa pa imata v tem času tudi vsak svojo godbo. Lovsko kapelo je sestavljalo 6 klarinetistov, 2 pihalca na rog, 2 fagotista, 1 pozavnist, 1 serpentist in 5 trobentačev, grenadirski korpus pa je štela 10 oboistov, imeli pa so še 4 četne bobnarje.

Tudi po nalogah in pravicah sta se zdeli obe formaciji v tem času precej izravnani. V obdobju do francoske zasedbe leta 1809 sta opravljali vrsto pomembnih nalog. Predvsem sta korpusa v odsotnosti vojaštva izmenično opravljala v mestu stražarsko službo. Pri tem je seveda prihajalo tudi do sporov glede pristojnosti obeh enot in do vprašanja, kdo naj bo mestni komandant. Leta 1805 so morali npr. odrediti vrstni red korpusov pri procesijah. Sklenjeno je bilo, da koraka lovski korpus v sprevedu pred najsvetejšim, pehotni naj ga spremlja ob strani. V arhivu najdemo podatke o udeležbi korpusov pri različnih prireditvah in slovesnostih. Leta 1807 je pozval Andrej Herrlein, slikar in predstojnik strelske družbe, oba korpusa, da bi sodelovala pri slovesnosti na strelišču ob odkritju slike nadvojvode Janeza. Meščanski formaciji sta istega leta nastopili tudi pri ustoličenju novega ljubljanskega škofa in pri drugih družabnih dogodkih. Leta 1808 bomo, da naj se vsi oficirji pehotnega korpusa v uniformah udeležijo plesa v redutni dvorani. Leta 1806, po drugem odhodu Francozov, je župan izrekel zahvalo obema enotama za vestno opravljanje službe v času, ko je bilo odsotno vojaštvo. Posebna zahvala je veljala Janezu Baptistu Jagru, komandantu grenadirskega korpusa, ki je opravljal tudi službo mestnega komandanta in s tem poveljnika vse meščanske milice. Leta 1808, ko je Jager prejel cesarsko odlikovanje, sta se oba korpusa odločila, da poverita Jagru še nadalje skupno poveljstvo, s tem da ohranita vsak svojo interno službo. Z vidika adjustiranja je nedvomno zanimivo, da je smel komandant obeh enot nastopati pri skupnih paradah bodisi v grenadirski bodisi v lovski uniformi.

Za razvoj uniformiranja korpusov v obdobju do leta 1809 si moremo pomagati deloma z dokumenti, deloma s slikovnim gradivom. Leta 1808 omenjajo akti novo uniformiranje pehotnega korpusa, ki ga sedaj vse pogosteje imenujejo »grenadirski korpus«, oziroma »grenadirski divizija«. Sestavni del nove grenadirske uniforme so bile bele hlače in beli telovniki, tudi škornji. Z okrožnico je

Oficir ljubljanskega meščanskega korpusa po letu 1813
(v Mestnem muzeju v Ljubljani)

vodstvo te enote želelo zvedeti, ali si bodo člani nabavili te oblačilne kose pri diviziji. Nadalje je iz ohranjenih spisov razvidno, da si je korpus omislil nove grenadirske kape oziroma kučme po vzorcu graškega korpusa. Leta 1800 so se v tej zadevi obrnili na pehotno generalno poveljstvo s prošnjo, da bi smeli s temi kapami nastopiti na Rešnje telo. Nekaj teh pokrival je izdelal ljubljanski krznar Gregor Županc. Očitno pa novih uniform ni bilo moč nabaviti naenkrat, saj zasledimo račune za grenadirska pokrivala vse do leta 1808. Nadalje je bilo treba nabaviti za ta pokrivala medeninaste embleme, grenadirske znake v obliki granate za nabojnjake, kokarde, rozete, epolete, pasove s sponkami, portepéje, perjanice itd. Za grenadirska pokrivala se je korpus leta 1808 obrnil ponovno na vojaško oblast. Iz vojaškega poveljstva za Kranjsko in Furlanijo pa so prejeli odgovor, da jim zaprosenih 12 grenadirskih kap, ki naj bi jih dobili pri mariborski monturni komisiji, ne morejo preskrbeti, ker je zaloga tako pičla in nimajo dovolj kap niti za potrebe linijskih čet.

Grenadirski korpus je nastopal daljši čas v klobukih in kučmah. Po sklepu seje leta

1801 naj bi moštvo nosilo pri pogrebih članov z nižjimi čini, tj. od narednika navzdol, še trirogeljnike s pentljami, rumenimi gumbi in sponkami. Na isti seji pa so govorili tudi o grenadirskih kapah, ki jih je treba po uporabi oddajati v korpusno orožarno. Trirogeljniki so bili torej še relikv starih opreme, ki so jo nosili za manj pomembne priložnosti, novo opremo pa so si nabavljali le postopoma. Tudi k novim uniformam so nosili klobuke, a bržkone samo oficirji. Leta 1808 je pozval komandant korpusa k sebi vse oficirje zaradi obiska komandirajočega generala. Za zbor so morali nastopiti v uniformah s klobuki. Gotovo so bili to že dvorogeljniki, kot jih sočasno srečujemo v armadi in tudi pri ljubljanskem lovskega korpusu. O nadrobnostih grenadirske uniforme nas poučuje še neki dopis iz leta 1808, in sicer poročilo o konfliktu med poveljnikom korpusa stotnikom Alborghettijem in zastavnikom Michlom. Tam je omenjeno, da je poveljnik strgal zastavniku z ramen epolete in da je slednji nosil klobuk, sabljo in palico.

Če sklenemo, lahko ugotovimo, da je bil sestavni del nove grenadirske uniforme nedvomno frak temnejše, morda še vedno modre barve, kot so jo nosili ljubljanski grenadirji dotlej. O temnejši barvi je moč sklepati po že omenjenem dopisu, ki govori o novih, belih hlačah in telovnikih. Pokrivala grenadirjev so bile kučme in dvorogeljniki, distinkcije so nosili na ramenih. V rabi so bili škornji, za moštvo morda še gamaše. Oborožitev je bila bržkone še ista kot ob formiranju korpusa leta 1793.

O uniformah ljubljanskega lovskega korpusa v času pred 1809 nimamo arhivskih podatkov. Na pomoč pa nam priskočita dve podobi, ki ju je naslikal Andrej Herrlein leta 1811. Prva podoba nam kaže 4 člane korpusa in je danes v posesti Mestnega muzeja v Ljubljani, druga je portret poveljnika korpusa in obristvahtmajstra Valentina Drea. To podobo poznamo samo po slabo ohranjeni fotografiji in nam ni znano, kje se danes hrani. Kakor je slikar zapisal na hrbtni strani prve podobe, je le-ta spomin na njegove prijatelje (Herrlein je bil sam član lovskega korpusa), hkrati pa tudi spomin na ta korpus, »ki so ga 24 let družile vezi prijateljstva«. Slika je nastala v času francoske zasedbe in je bila torej v resnici le še spomin na nekdanji lovski korpus. Kot sem že omenil, je Herrlein ovekovečil uniforme korpusa kar se da natančno, zato jih lahko po slikah tudi opišemo do nadrobnosti.

Trije upodobljenci so v uniformi oficirjev, četrti je podoficir ali podlovec. Sestavni del

oficirske uniforme so bili temno zeleni fraki s škrici do kolen in z zlatimi gumbi, nadalje ozke bele hlače in nizki črni škornji. Komandant korpusa je imel z zlato vezenino okrašen ovratnik, izvezeni so bili tudi robovi fraka in zavihki na rokavih. Oficirji so nosili zlate epolete, na levi rami pletenico z naramnimi vrvicami (Axelbänder, Fangschnüren), visečimi do bokov, na desni rami prav tako vezen epolete z resami ali brez njih. Značilni so bili široki črno žolti pasovi s kovinsko sponko, okrašeno z dvoglavim avstrijskim orlom. Pokrivala oficirjev so bili črni dvorogeljniki, obšiti s svilenim trakom in z zlatimi čopki na prelomu krajev. Na levi strani klobuka je bila pritrjena črna pentlja z zlato sponko, za katero je bil zataknen bel žimnat čop. Kapelnik je nosil klobuk z zlato obrobo. Oficirji so imeli sablje z zlatimi portepéji.

Kakor lahko sklepamo po sliki, so bili suknjiči podoficirjev in bržkone tudi moštva fraki s kratkimi škrici in srebrnimi gumbi. K tem so nosili bele hlače in škornje. Tudi našitki so bili srebrni oziroma beli, enako naramne vrvic. Podlovec na naši sliki je prepasan z belo zelenim pasom, ki ima sponko z lovskim rogom. Po pasu, ki ga nosi prek ramen, bi mogli sklepati na bandelier s karšu.

Pokrivalo podoficirjev in prostakov je bil klobuk z zavihanimi krajci. Zavihnek na levi strani je bil višji, na njem pa je bil pritrjen bel žimnat čop. Podoficir na sliki je oborožen z lovskim nožem, moštvo je k puškam verjetno nosilo bajonete. Omeniti velja še hrastovo listje, ki ga imajo upodobljenci zataknenega za klobuki, kakor je to nosilo vojaštvo ob slovesnih priložnostih.

Po Herrleinovi podobi bi mogli soditi, da so bile uniforme lovskega korpusa deloma podobne vojaškimi, tako npr. klobuki z zavihanimi krajci, ki so jih v tem času nosili v različnih rodovih avstrijske vojske. Vrsta nadržnosti, kot so epolete z naramnimi vrvicami, z zlato obšiti fraki, široke ešarpe s sponko, pa niso bile v rabi v avstrijski vojski in so jih Ljubljanci posneli po drugih vzorih. Izvezene suknje vsekakor najmočneje spominjajo na francoske uniforme, medtem ko so nosili spletene epolete z vrvicami v pruski armadi.

Ko so leta 1808 zaradi obrambnih potreb pričeli formirati po avstrijskih deželah deželno brambo, naletimo tudi v arhivu ljubljanskih meščanskih korpusov na sklep, naj bi se na naših tleh formirali lovski brambovski bataljoni in rezervne divizije. Kakor znano, je moralo vsako okrožje poskrbeti za določeno

število teh bataljonov. Korpusa sta tedaj z okrožnico pozvala svoje člane, naj se izrečejo, če bi bili voljni služiti v teh enotah ali pa bi to akcijo raje podprli samo z denarjem. Cearski patent o deželni brambi je sicer zajemal za to službo vse sposobne moške od 18. do 45. leta starosti, ki niso služili v armadi, in tudi tiste od 45. do 60. leta, ki naj bi opravljali stražarsko in vozarsko službo, ta obveznost pa poleg nekaterih drugih stanov ni zajela meščanov, obrtnikov in trgovcev. Člani korpusov, izključno meščani in ljudje iz omenjenih poklicev, so se torej mogli svobodno izrekati za brambovsko službo ali proti njej. Pač pa so morali vstopati v brambovske enote nemeščani, rokodelci in trgovski pomočniki, tudi dijaki, dninarji in siromašnejši kmetje.

J. Mal omenja v Zgodovini slovenskega naroda uniforme teh enot v naših krajih. Brambovci so nosili temno zelene suknjiče in sivkaste hlače. Po deželah so se razlikovali v barvi ovratnikov in obšivkov: barva Kranjcev je bila za oficirje svetlo višnjeva, za moštvo modra, za Štajerce bela, za Korošce in Tržačane rdeča. Brambovci so imeli klobuke z visoko zavihanimi krajci po vzorcu vojske, na njih medeninaste ščitke, kokarde, ponekod tudi perjanice ali čope. Po ohranjeni grafiki, ki nam kaže kranjske in goriške brambovce, lahko presodimo, da so oficirji nosili tudi dvorogeljnike. Seveda pa uniformiranje brambovcev niso mogli izpeljati tako dosledno kot v armadi in je večina pripadnikov teh enot nosila kot skupni znak samo brambovski klobuk z volneno kokardo in razpoznavno barvo na ovratniku.

Člani korpusov, ki so vstopili med brambovce, so torej zamenjali korpusne uniforme za brambovske. Sklepati smemo, da je bilo moč suknjiče lovskega korpusa, ki so bili temno zeleni, zlahka predelati po določilih za nove enote. Poleg brambovstva pa sta vsekakor delovala do ponovnega prihoda Francozov tudi še oba ljubljanska meščanska korpusa.

Leto 1809 pomeni konec obeh meščanskih korporacij, razpustili so ju 22. maja tega leta. Iz ohranjenega potrdila, ki so ga izstavili 20. julija 1809 Francozi, vidimo, da so le-ti razorožili ostanek obeh korpusov ali kot je zapisano »le corps de Bourgeois de la ville« in mu odvzeli oborožitev — 132 pušk in večje število bajonetov. S tem dejanjem so za vrsto let izginile v javnosti tudi meščanske uniforme, ki se jih je Andrej Herrlein leta 1811 otožno spomnil s sliko in besedo.

IV. OBDOBJE PO LETU 1813

Nova pobuda za organiziranje korpusov vznikne šele po francoski zasedbi. V decembru leta 1813 zasledimo v arhivu nekdanjih korpusov poziv intendature za Kranjsko, ki nalaga županu (imenuje ga še »Herr Maire«), naj ponovno organizira meščanske straže, kakršne so že drugod po Avstriji. Potreba po njih da je velika, ker je vojaštvo odšlo na bojišča. Župan se je v isti zadevi obrnil na komandante nekdanjih korpusov, le-ti pa so pozvali k formiranju nove straže (Bürgerwache) svoje nekdanje oficirje. Zdi se, da te naloge ni bilo moč povsem gladko izpeljati. Bržkone so se v Ljubljani zgledovali po drugih avstrijskih mestih. To bi sodili tudi po okrožnici notranjeavstrijskega gubernija od januarja 1814, ki našteva dolžnosti v zvezi z organiziranjem civilne stražne službe (Civilwachdienstleistung) v pomirju mesta Gradca. Tamkajšnji meščani so bili dolžni vpeljati tako službo, kakor že poprej pa so bili od nje oproščeni duhovniki, plemiči, vojaške osebe, stanovski in magistratni uradniki, advokati, zdravniki, padarji, učno osebje, umetniki, apotekarji, dimnikarji, stanovski topničarji(!), možje nad 60 let in mladoletniki.

Tudi spomladi leta 1815 vprašanje civilne stražne službe v Ljubljani še vedno ni bilo rešeno. Predvsem ni bilo na voljo orožja, ki so ga leta 1809 meščanom odvzeli Francozi (spisi omenjajo 150 lahkih mušket in prav toliko sabelj) in je bilo v tem času shranjeno v arzenalu v Trstu. Vendar so se v aprilu le pokazali obrisi novega korpusa. Nekdanjemu adjutantu grenadirskega korpusa Francu Portiju se je posrečilo zbrati 30 uniformiranih meščanov in 4 meščanske oficirje, ki so pričeli opravljati stražno službo. Komando nad njimi je prevzel bivši nadporočnik grenadirskega korpusa trgovec Simon Pesjak. Sklenili so, da naj bi v bodoče imeli v Ljubljani samo en meščanski korpus z vsaj 120 možmi in ustreznim starešinskim kadrom. Stroške za uniformiranje naj bi nosili deloma člani sami, manj premožnim pa bi pomagala občina. Okrožni urad je pozdravil pobudo mesta, odklonil pa je denarno pomoč pri oblačenju nove formacije. Opozoril je občino, da mora vložiti formalno prošnjo za ustanovitev korpusa, prošnji naj priloži seznam oseb in tudi natančen opis uniforme s skico uniformiranega moža.

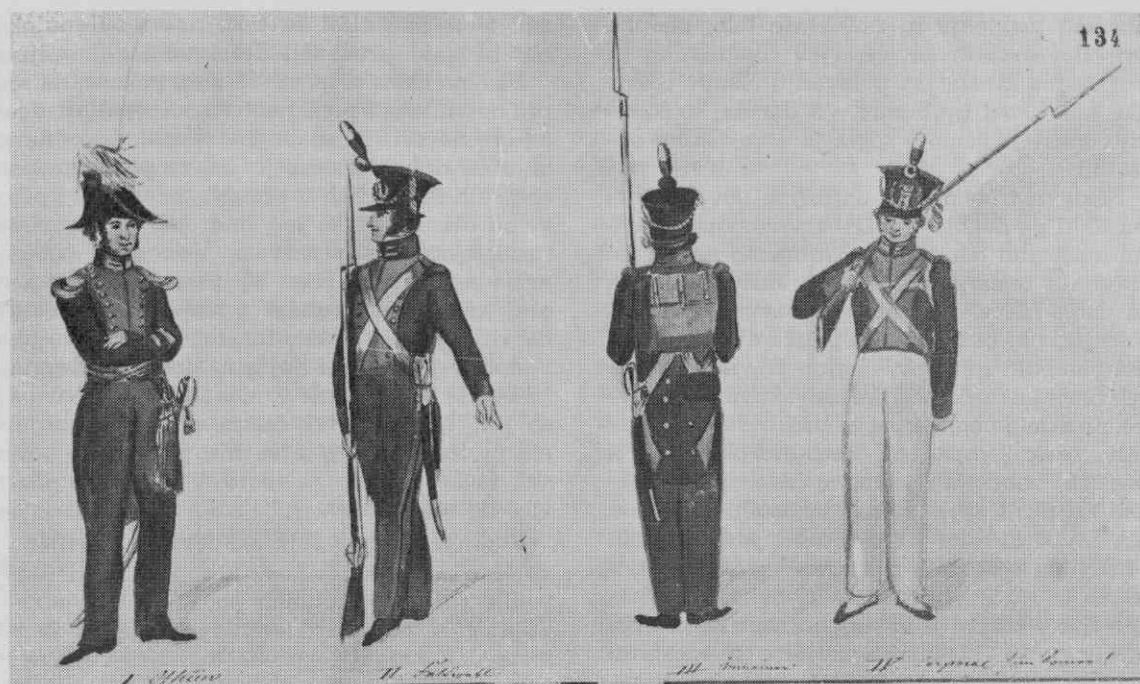
Dokumentacija o delovanju meščanske formacije po letu 1813 je precej skromnejša od prejšnje. Iz aktov je razbrati, da se je po eni strani vsekakor kazala potreba po ponovni ustanovitvi take formacije in da so jo pripo-

ročali celo z višjih forumov. Po drugi strani pa zanjo le ni bilo tolikšnega zanimanja kot pred letom 1809. Sama oblast je formiranje zavirala še s pomisleki o vrnitvi orožja in z administrativnimi pogoji okoli ustanovitve itd.

V aprilu 1816 so za stotnika novega meščanskega korpusa predlagali Antona Černjaka, obenem so spročili tudi, kakšen naj bi bil sestav korpusnega štaba. Na prvem mestu omenjajo stotnika avditorja, potem kapitana (Capitain), nadporočnika, blagajnika, inšpektorja ekonomije, poročnika in zastavnika. Že nekaj mesecev pozneje, v avgustu istega leta pa beremo sporočilo kresije občini, da naj z organiziranjem korpusa še počakajo, dokler ne bodo izdelana temeljna pravila za korpusse po vsej monarhiji. Nekaj let se je tudi vlekla pravda okoli zaprošenih pušk, korpus jih je dobil šele v marcu 1817. Prav te puške, šlo je za 200 komadov, ki so jih po cesarskem odloku dobili v dar, pa so že dve leti pozneje pričeli oddajati na prošnjo policijske direkcije novemu policijskemu moštvu, ki je odlej opravljalo v mestu stražno službo.

Videti je, da se v tem času niso skrčile samo kompetence korpusa, ampak, da je pričela popuščati tudi disciplina članov. To se je nazorno pokazalo ob prihodu ruskega velikega kneza Mihaela v maju 1819, ko se od 96 registriranih članov korpusa kar 51 ni udeležilo parade, prirejene v knezovo čast. V poročilu magistratu ugotavlja vodstvo korpusa, da je krivda za tak odnos v pomanjkljivosti pravil in same organizacije, zato naj bi do sestave novih pravil opustili vse parade. V naslednjih letih nam arhivski viri vse manj poročajo o ljubljanskem korpusu. V osnutku za novi korpus v letu 1833 je omenjeno, da se »v letu 1816 ustanovljeni meščanski korpus ni dolgo ohranil«. Po Radicsu so korpus razpustili leta 1820. Neki akt iz leta 1823, eden zadnjih iz arhiva korpusa, omenja H. J. Hojnika kot predstojnika nekdanjega meščanskega korpusa (»als Vorsteher des ehem. Bürger Corps«).

O adjustiranju korpusa med leti 1813—33 vemo bore malo. Uniformiranci, ki jih je leta 1815 zbral za stražarsko službo Franc Porti, so bržkone uporabili še stare uniforme iz dobe pred francosko zasedbo. Vsekakor pa so korpus kmalu zatem na novo oblekli. Leta 1833 omenjajo, da je bila enota leta 1816 primerno adjustirana (»das trefflich adjustierte neue Bürger Corps«), skice teh uniform žal ni. Vendar se mi zdi, da bi se dala ta vrzel zapolniti z oljnato sliko, ki predstavlja neznanega oficirja, danes v Mestnem muzeju v Ljubljani. Slika je doprsni portret moža sred-

134

Osnutek za uniforme ljubljanskega meščanskega korpusa leta 1833 (po sočasni barvni skici v Mestnem arhivu Ljubljana)

njih let v temno zelenem fraku z rdečim ovratnikom in zlatimi gumbi. Mož je prepašan s črno žolto oficirsko ešarpo. Da ne gre za oficirja avstrijske vojske, se prepričamo po tem, ker nosi epolete, na desni strani epolete z resami, na levi pletenico z naramnimi vrvicami, ki mu visijo ob levi roki in so pritrjene na gumb suknjiča. Avstrijska vojska — z izjemo ulancev — v tem obdobju in tudi pozneje ni nosila epolet. Glede na barvo suknjiča in tudi na tip naramnih vrvic po pruskem vzorcu, ki smo jih že spoznali na Herrleinovi podobi, bi se nam zdelo verjetno, da predstavlja slika oficirja meščanskega korpusa iz omenjenega obdobja.

Vse do leta 1833 v arhivski zapuščini ni sledov o dejavnosti korpusov. Šele tega leta v oktobru so se v Ljubljani ponovno lotili njihovega oživiljanja. O tem nas poučuje načrt (Plan zur Errichtung eines uniformierten Bürger Corps in Laibach 1833), ki pravi, da imajo po vseh deželnih mestih monarhije in celo v večini manjših mest v Avstriji, na Češkem in drugod uniformirane meščanske garde. Le-te da nastopajo ob potovanjih cesarja, v Pragi so nastopili celo različni rodovi teh gard. Nadalje je rečeno v osnutku, da je Ljubljana pred leti že imela dva korpusa, ki sta bila mestu v okras, njuno delovanje pa je pretrgala sovražna invazija. Tudi leta 1816 ustanovljeni korpus se ni obnesel. Po letu 1816 je število prebivalstva in mladih, za voj-

sko sposobnih ljudi v Ljubljani precej naraslo. Mnogi od teh bi radi služili v korpusu, vendar nimajo denarja za imatrikulacijo. Zato naj bi se s predlogom za ustanovitev korpusa počakalo, dokler bi si zadostno število meščanov moglo kupiti meščansko pravico. Šele potem bi bilo namreč smiselno uniformiranje takega korpusa.

V nadaljevanju omenja osnutek pogoje, pod katerimi naj bi sprejemali člane v korpus (plačevanje imatrikulacije in meščanskih taks, meščanska diploma). Za začetek naj bi podpirali uniformiranje tistih članov, ki nimajo denarja za nabavo oblačil. Za korpus je treba izbrati ustrezno novo ime. Enota naj bi imela v prvem pozivu 60 mož brez činov. Pri formiranju kompanij pa bi bilo v vsaki od njih po 13 starešin in to 1 stotnik kot komandant, 1 kapitan, 1 nadporočnik, poročnik, 1 zastavnik, 2 narednika ali stražmojstra in 6 podoficirjev. Pri vsaki kompaniji naj bi bila tudi po dva tamburja, pri drugi kompaniji še 6 do 8 godbenikov. Kolikor bi se število korpusa povečalo na 4 kompanije, bi enota potrebovala za poveljnika 1 štabnega oficirja-majorja in 1 adjutanta. Za starešine naj bi izbrali šolane in častivredne meščane, ki bi jih predlagal magistrat, njihovo izvolitev pa naj bi opravili pred vsem korpusom z večino glasov. Osnutek še dodaja, da naj korpus, dokler ni njegov sestav kompleten, nastopa le v špalirju pri procesijah ob veliko-

nočnem vstajenju in za Rešnje telo, nadalje pri slovesnostih za cesarjev rojstni dan in kot častna straža pri potovanju članov cesarske hiše skozi Ljubljano, vendar naj to funkcijo opravlja samo v soglasju z vojaškimi oblastmi.

Sledi nadroben opis uniforme novega korpusa, ki ga dopolnjuje še barvna skica s štirimi inačicami teh oblačil. Uniformo naj bi sestavljala temno zelen frak s škrici do kolen in dolge hlače, srebrno sive barve. Prsni del sukniča naj bi bil rdeč in pošit z dvema vrstama rumenih gumbov s četno številko. Osnutek omenja rdeče našitke na rokavih in obšivke, po skici je enake barve tudi ovratnik, prav tako ozek lampas na hlačah. Poleti naj bi prostaki zamenjali suknene hlače za platnene. Vsi člani korpusa naj bi nosili na rokavnih zavihkih ozko zlato obrobo, podoficirji in oficirji pa tudi zlate pasice na ovratnikih. Besedilo in skica osnutka sta si nekoliko v nasprotju: v tekstu je omenjeno, da nosi moštvo medeninaste luskinaste epotele z mestnim grbom, po skici naj bi bili to samo rdeči našitki s svitki na rokavih. Pač pa je videti, da naj bi bile omenjene oblike oficirske epotele. Prostaki bi bili opremljeni s puškami, bajoneti in kratkimi ukrivljenimi sabljami, nadalje z nabojnjačo in lahkim telečnjakom. Vse to bi nosili na belem usnjenem jermenu, na sablji tudi rumen portepé.

Oficirske uniforme naj bi bile iz boljšega sukna, našitki na ovratnikih iz »pravega« zлата, zлата, pomešana s črno barvo, naj bi bila tudi ešarpa po vojaškem vzorcu. Ukrivljene sablje v svetlih nožnicah bi bile okrašene z zlatimi, prav tako vojaškimi portepéji. Pokrivala za prostake in podoficirje naj bi bile čaké iz položčenega usnja, na njih pa bi bil medeninast mestni grb v lovorovem vencu, črno žolta kokarda, belo zelen volnen čop in enake ali povsem zelene vrvice s spletenim obeskom. Pokrivalo oficirjev naj bi bil dvo-rogljnik, ki bi ga krasila bela in zelena vi-seča perjanica.

Ob koncu poglavja o uniformiranju pripominja pisec osnutka, da bi bila za hlače prikladnejša sleherna druga barva samo ne bela, prav tako se tudi ne bi odločili za visoke škornje, ki so bil dragi in so se jim ljudje posmehovali. Tudi čake da so cenejše in lažje od nekdanjih šlemov, v mislih imajo verjetno šleme, kakršne so nosili v začetku stoletja v avstrijski vojski. Novi strelski oziroma lovski korpus naj bi spominjal na nekdanjo slavno enoto v Ljubljani. Vsekakor bi bilo primerno sestaviti posebno komisijo strokovnjakov za uniforme, v kateri bi bili upokojeni oficirji, vojaški krojači, pa tudi meščani, ki bi poka-

zali okus in smisel za tako nalogo. Osnutek naj bi nato predložili deželnemu guberniju.

Barvna skica iz leta 1833 nam pokaže, da so pri novih uniformah nameravali vpeljati nekatere novosti, ki so bile v skladu z modnim okusom dobe, deloma je šlo za posnetke po sočasnih uniformah v armadi, deloma za vplive od drugod. Tako je cilindrično, proti vrhu razširjajoče se pokrivalo ustrezalo obliki armadne pehotne čake. Vojaški je bil slej ko prej kroj fraka, vendar v vojski niso nosili barvitih prsnih delov, luskinastih epolet itd. Podobne posebnosti najdemo tudi pri drugih meščanskih korpusih v monarhiji, skupni pa so jim bili oficirski častni znaki, kokarde, ešarpe in emblemi, ki so bili povzeti po vojski, kolikor je šlo za enote, ki so imele pravico do teh znakov.

V sklepnem poglavju osnutka je omenjeno vojaško urjenje članov korpusa. Le-ti naj vadijo sprva v skupinah po 10 mož na strelišču ali v redutni dvorani, pozneje pa že v sestavu kompanij oziroma divizije. Vaje naj ponavljajo nekajkrat v letu razen pozimi in to pod vodstvom bivših oficirjev domačega polka. Tako bi korpus dosegel vojaški videz in tudi okretnost. Kakor nekoč lovski korpus naj tudi nova korporacija deluje v dobro so-meščanov in naj se ne razide po naključju. Kolikor pa sploh ne bi prišlo do predložitve tega osnutka, ga je treba razveljaviti in uničiti.

Osnutek iz leta 1833 je zadnji dokument, ki nam pripoveduje o adjustiranju ljubljanskih meščanskih enot, hkrati je tudi po datumu zadnji v fasciklu o zgodovini korpusov. Iz tega gradiva tudi ne izvemo, ali so korpus tedaj obnovili ali je ostalo samo pri osnutku. V šematizmi ljubljanskega gubernija v obdobju med dvajsetimi in štiridesetimi leti vsekakor ni omenjen kak nov korpus, medtem ko šematizmi pred letom 1809 poimenočno navajajo moštvi obeh ljubljanskih enot, lovske in grenadirske. V doslej pregledani dokumentaciji ugotovimo po letu 1833 torej vrzel, ki se končuje šele s formiranjem narodne garde, za katero so bila glede uniformiranja enotna pravila, veljavna za vso Avstrijo. Te uniforme in njene različice na Slovenskem sem obdelal v posebni razpravi in jih zato na tem mestu ne bom opisoval. Vsekakor so oblekli narodne gardiste v Ljubljani v uniforme, ukrojene po enotnih predpisih, in niso nosili morebitnih uniform nekdanjih meščanskih korpusov, kot se je to zgodilo v mnogih krajih ob začetku revolucionarnega obdobja 1848/49.

Čas po ukinitvi narodne garde nam ne spre-govori več o meščanskih uniformah. S cesar-

jevim patentom leta 1851 so narodno gardo razpustili, za meščanske in strelske korpuse ali, kot je zapisano v slovenskem prevodu patenta, »mestnjanska in strelska kardela« pa so določili strožje pogoje. Še naprej so smele delovati tiste enote, ki so imele za to posebno privoljenje, še te pa so morale predložiti svoje statute v revizijo. Cesar si je nadalje pridržal pravico presoditi, katere od začasno ukinjenih korpusov kaže obnoviti in v katerih krajih korpuse na novo ustanavljati. Leta 1851 se je za preostale uniforme narodne garde potegovalo strelsko društvo v Ljubljani, ki je želelo s temi uniformami opremiti društveno godbo. Z nekaterimi omejitvami glede videza teh uniform je društvo privoljenje za uniformiranje godbe dobilo, že leta 1853 pa so godbo razpustili.

Leto 1851 pomeni v razvoju avstrijskih uniformiranih meščanskih formacij vsekakor odločilno prelomnico, po kateri v Ljubljani glede adjustiranja v dotedanjem pomenu ni omembe vrednih sledov.

Za konec še nekaj podatkov, ki osvetljujejo pomen uniforme v meščanskih korpusih. Že iz korpusnih pravil je razbrati, kolikšno vlogo so pripisovali dostojnemu videzu oblačila. Večkrat poudarjajo, da je treba skrbeti za urejeno, vojaško nastopanje na paradah, v sprevodih in ob drugih slovesnostih. Vojaški pomp, v katerem je poglobitveno slikovito oblačilo, je sodil k osnovnim dejavnostim teh korpusov. Z nošenjem uniforme in orožja so člani korpusov prevzemali tudi navade in obnašanje, ki je bilo sicer udomačeno v armadi. Posebej z znaki oficirske časti, kot so bili v rabi v armadi, so se gardisti, ki so bili v zasebnem življenju trgovci in obrtniki, radi postavljali pred someščani. To prizadevanje za vojaškim videzom je pogosto zbudilo zavist in tudi posmeh. P. Radics omenja, da tak posmeh ni bil na mestu in gardistom ne bi smeli zameriti veselja do uniforme in orožja, njihove naloge da so bile odgovorne, saj so morali, če je bilo treba, za someščane žrtvovati tudi svoje življenje.

Na uniforme in starešinsko vojaško čast se nanaša nekaj aktov v arhivu korpusa. Značilna je pritožba Ignaca Muleja, po poklicu krojaškega mojstra v Ljubljani, ki jo je leta 1795 naslovil na komandanta grenadirskega korpusa. Mulej navaja, da je bil povišan v zastavnika in da se je zato pojavil na paradi z znaki novega čina. Tam pa so mu pojasnili, da mu ta čin še ne pripada. Poslušno se je torej preoblekel in opravil službo brez znakov kadeta. Vendar meni, da se mu je zgodila krivica in da so ga razžalili, kar je moč poravnati samo s tem, da mu povrnejo stroške,

ki jih je imel z nabavo paradnih škornjev, oficirskega portepéja, sablje in perjanice.

Podobno govori o pojmovanju časti in razžalitve že omenjeni incident med stotnikom grenadirjev, sicer trgovcem Alborghettijem in korpusnim kadetom Michlom. Spor povsem spominja na obračune, kakršni so bili v navadi med oficirji. Nastal je zato, ker kadet v neki družbi ni hotel sneti klobuka. Stotnik je Michla pozval, naj se odkrije, kadet pa se mu je uprl in je potegnil sabljo. Alborghetti mu je zbil orožje iz rok in mu nato še potrgal epoleti. Izgovarjal se je, da je ravnal tako, ker mu je kadet odrekel pokorščino, kadet pa je dejanje razglašal za žalitev in je zahteval javno opravičilo.

Podoba je, da so se člani korpusov nosili precej samozavestno, v takih držah, ki jim jo je narekovala predvsem uniforma, pa jih zasledimo na portretih. Iz številnih uradnih spisov razberemo, da je mnogo vprašanj povzročalo oblačenje moštev, torej nabava uniform. Obleke so bile drage in kdor se je hotel postaviti s posebej ukrojeno uniformo, je moral globoko seči v žep. K uniformi so sodili še številni dodatki: pasovi, čopi, ešarpe, portepéji in podobno, kar vse je bilo treba nabaviti za svoj denar. Mnogi člani so bili zato proti pogostim novotarijam, ki jih je prinašala moda in z njo predpisi. Tako se je npr. meščan Nikolaj Khörrer leta 1801 pismeno izrekel proti novi monduri, češ da zaradi pomanjkanja denarja časi za take spremembe pač niso primerni in da je sam celo pripravljen prodati svojo »armaturo« za ugodno ceno. Podobno je leta 1803 Leonhard Vogau sporočil vodstvu grenadirskega korpusa svoje gledišče: odklonil je nadaljno službo v korpusu, ker bi si moral omisliti novo uniformo. Že pred časom da si je dal izdelati lastno uniformo, vse to pa je drago in nove obleke ne bi zmožel.

Značilen je bil odnos vojaštva do korpusov. S temi korporacijami je sicer sodelovalo in je bilo na njihovo pomoč močno navezano v času vojn, ko so mestne straže opravljale stražarsko službo pri pomembnih mestnih objektih. Vendar je bilo jasno čutiti tudi bojazen, da bi se korpusi preveč razrasli in da bi se njihovi člani v uniformah merili z redno vojsko. Z vojaške strani so zato prihajale številne intervencije v zvezi s pravicami nošenja oficirskih znakov, s podeljevanjem teh privilegijev, njihovim zopetnim ukinjanjem itd.

Pri vsem tem so bili meščanski korpusi v bistvu vendarle samo polvojaške organizacije ljudi, ki kljub pisanim suknjam in žvenketu vojaškega orožja niso pozabljali na svoje trgo-

vine in delavnice. Skrb za osnovni poklic se zrcali tudi v korpusnih statutih. V reglementu lovskega korpusa iz leta 1795 beremo, da je en dan pred parado treba eksercirati, vendar naj vaje ne trajajo več kot po kako uro, ker bi člani korpusa sicer izgubljali preveč časa v svojem poklicu.

Osnovno vodilo za obstoj meščanskih korpusov je bila skrb za blaginjo lastnega mesta. Skozi stoletja so imele te organizacije nedvomen obrambni pomen in tudi v vojnih razmerah v 18. in 19. stoletju so še slonele odgovorne naloge na njihovih ramenih. Ustrezno razmeram je bila za korpuse značilna tudi njihova vojaška sposobnost. S konsolidacijo političnih razmer, s spopolnjevanjem kompetenc političnih in občinskih oblasti, z ureditvijo vojaške garnizijske službe in uvedbo mestnih policijskih organov je pričela potreba po korpusih občutno pojemati. Z njo pa sta plahnela njihov vojaški značaj in strupenost in so se te formacije vse bolj spreminjale v uniformirane združbe, ki so bile sicer ovenčane s tradicijo in privilegiji, vendar brez prave življenske potrebe.

Če ob koncu še enkrat poudarimo, da smo poskušali osvetliti zgodovino ljubljanskih meščanskih korpusov s kostumološkega zornega kota, lahko ugotovimo, da se je uniformiranje teh korporacij v Ljubljani odvijalo v sorodnih pogojih kakor v drugih deželnih mestih monarhije, da je sledilo oblačilnim menjavam na področju uniform sorazmerno

v korak z njihovim pojavljanjem in da je značilno popestrilo podobo o oblačenju naše družbe v 18. in 19. stoletju.

VIRI IN LITERATURA

Mestni arhiv Ljubljane: Arhivalije o meščanski straži 1792—1809 (Reg. I., fasc. 148) in o meščanskem korpusu, lovskem korpusu in meščanski grenadirski kompaniji [Varia Mag. I (magistratica acta) fasc. 3]. Na to gradivo me je opozoril v. arhivski svetovalec dr. Vlado Valenčič, ki se mu na tem mestu zahvaljujem za vso pomoč. — Šematizmi ljubljanskega gubernija 1807—1843. Občni deržavni zakonik in vladni list za avstrijsko cesarstvo, Dunaj 1851. — J. W. Valvasor, Die Ehrees des Herzogthums Krain, III, 1689. — F. Müller, Die kaiserl. königl. österreichische Armee seit der Errichtung der stehenden Kriegsheere bis auf die neueste Zeit. Nebst einer Beigabe: Notizen über die bewaffneten Bürger-Corps der grösseren Städte der Monarchie, Prag 1845. — A. Dimitz, Urkundliches zur Geschichte des Schützenwesens in Krain, MHK, XVIII, 1863. — P. v. Radics, Geschichte der Rohrschützengesellschaft des k.k. priv. Landes-Hauptschiessstandes Laibach (Festschrift), Laibach 1885. — R. Ottenfeld-O. Teuber, Die österreichische Armee 1700-1867, Wien 1895. — J. Mal, Zgodovina slovenskega naroda (najnovejša doba), Celje 1928. — J. Mal, Stara Ljubljana in njeni ljudje, Ljubljana 1957. — W. Transfeld-K. H. Brand, Worth und Brauch im deutschen Heer, Hamburg 1967. — S. Vrišer, Uniforme meščanskega konjeniškega korpusa v Ptujju, Ptujski zbornik 1969. — S. Vrišer, Uniforme narodne garde na Slovenskem v letih 1848/49, ČZN, n. v. 5 (XL), letnik 1969.

